

Tíz éves a Magyar Nyelv Múzeuma

Ünnepi rendezvény 2008-ban és 2018-ban

A Magyar Kodály Társaság két volt elnökének közreműködésével
Szokolay Sándor és Ittzés Mihály

Petőfi Sándor a maga idejében Széphalom meglátogatására e szavakkal hívott fel: „... *szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zárándokolni...*”

Egy nemzeti zárandokhely születése

Egy nemzeti emlékhely létrehozásának ötletét 1859-ben, a Kazinczy Ferenc születésének centenáriumát ünneplő Magyar Tudományos Akadémia tagjai vetették fel. Az emlékünnepséget két hónapra rá Széphalmon is megtartották. Az emlékhely kialakítására az Akadémia megvásárolta Kazinczy egykori széphalmi telkét, a mauzóleum terveit pedig, melyben a lakóház nagy részét eredeti formájában kívánta megőrizni, Ybl Miklós készítette el. A görög templomokat utánzó neoklasszicista síremlék épületet 1873-ban adták át.

Mosonyi Mihály főhajtása

A nyelvújító-írók tisztelők között találjuk Mosonyi Mihályt, aki 1859-ben megkomponálta *Hódolat Kazinczy Ferenc szellemének* című zongoraművét, majd röviddel ezután elkészítette ennek zenekari változatát is. A Michael Brandt-ként született zeneszerző életében is mérföldkőnek számít a zongoradarab, mert ez az első opusa, amelynek kottalapjára nevét Mosonyi Mihályként jegyezte. Élete egyik példája annak a verbunkos által tett erőteljes hatásnak, amelynek eredményeképpen idegen muzikusok magyarrá váltak. Noha a zongoramű szerkezetén Mosonyi nem változtatott, a darab hangszerelésével zenetörténetet írt azzal, hogy a Hódolat az első szimfonikus mű, melyben a *cimbalom* is szerepet kap.

Mosonyi a zeneszerzés nyelvújítójaként is a teljes magyarságra törekedett. Partitúrájában a hangszerek magyar nevükön szerepelnek: a fagottot *búgósípnak* hívta, másutt *medencének* a cintányért, valamint talán ő terjesztette el a brácsa máig élő magyar nevéként a *mélyhegedűt*. Természetesen nem érte be a nevek magyarításával. Sajátságos magyar műfajra, jellegzetes hangszínekre, különleges nemzeti hangszerekre vágyott, s arra, hogy a hazai és külföldi nagyközönséggel mindezt megismertesse és megszerettesse. Eszménye megvalósításából, miszerint „*A magyar zenének művészi értelemben vett kifejlődése által (a német, olasz, s francia zeneirány s iskola mellett) teremtsük meg a 4-ik világhírű írmodort is: a magyart*”, tevékenyen kivette részét Mosonyi is. A költő és az irodalmi életet szervező emlékéét Kazinczy versének felhasználásá-

val három énekhangra, vegyeskarra, valamint nagyzenekarra írt magyar kantáta megalkotásával koronázta meg.

Kazinczy *Tisztulás ünnepe az Ungnál 886-ik esztendőben* című költeménye 1823-ban jelent meg a Kisfaludy Károly szerkesztette Auróra-almanachban. A 60 soros hazafias vers mind témáját, mind formáját tekintve eszményi kantáta-szövegnek bizonyult Mosonyi számára. Vélhetően 1860-ra így megszületett a magyar zenetörténetben az első verbunkos zenei anyagra épülő kantáta.

A zeneművet a Lavotta-szimfonikusok a millennium évében a Magyar Rádió stúdiójában a Magyar Verbunkos Zene-sorozatuk 2. darabjaként CD-lemezen rögzítették. A felvétel megjelenését *Bónis Ferenc* Régi magyar muzsika hanglemezen címmel a Zene, Zene, Tánc művészeti folyóiratban megjelent recenziójában „az első hanglemezfelvétel dicsőségeként”, egyenesen „világpremiernek” nevezte, amelyben „nemcsak a vállalkozás mondható dicséretesnek, hanem a zenei megvalósítás színvonala is”.

Megépült a Magyar Nyelv Múzeuma

A múzeum létesítésének ötletét Pásztor Emil, az Egri Tanárképző Főiskola tudós nyelvésze 1994-ben a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén – amelynek maga is tagja volt – vetette fel. Széphalmon, Kazinczy Ferenc egykori gyümölcsöskertjének helyén épült fel és 2008. április 23-án nyílt meg a Magyar Nyelv Múzeuma. Az Európában egyedülálló intézmény modern és mégis tájba illő impozáns épületét Radványi György Ybl-díjas építész tervezte.

Az épületben három kiállítótér, könyvesház, szemináriumi terem kapott helyet, valamint egy előadóterem száz kényelmes ülőhellyel, korszerű hang- és fénytechnikával, amely alkalmassá teszi hangversenyek, kulturális találkozók, irodalmi estek megrendezésére is.

Ünnepélyes átadás ősbemutatóval

A Magyar Nyelv Múzeuma **2008. április 23-án** nyitotta meg kapuit. A múzeumot Sólyom László köztársasági elnök avatta fel, s jelen volt Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke, a nyelvújító író Stockholmban élő 79 éves ükunokája, Kazinczy Ferenc, valamint több, határon túli anyanyelvőpoló szervezet elnöke is.

Sátoraljaújhely Város Önkormányzata a jeles ünnepre **Szokolay Sándor Kossuth-díjas zeneszerzőt zenemű megírására kérte fel.** A vegyeskarra, kamarazzenekarra és orgonára komponált mű középpontjába a szerző *Nagy Gáspár Szavak* című költeményét, annak mondanivalóját helyezte.

Szokolay Sándor a több héten át tartó alkotás folyamatába, mint lendő előadót, a Lavotta János Kamarazenekar művészeti vezetőjét is

bevonta. A számtalan éjszakai e-levelzés és telefon után 2008. március 6-án, 23 óra után néhány perccel a szerzőből hatalmas energiával feltöltő örömkialtás email formájában jutott el e sorok írójához.

Jánoskán, Te Drága!

Íme: a kész mű! Végre!

FINIS LAUS DEO!!!

*Hála a Teremtő Istennek, hogy adott ehhez Felső-Erőt! Ez ma igen ránk fér
Ölel Baráti hűséggel, Sanyi*

*Elkészült hát a SZAVAK, Rapszódikus-Ének magyar-módra
Óda a magyar nyelvhez Nagy Gáspár versére
Vegyeskarrá, kamarazenekarra és orgonára,
Szokolay Sándor 370. opusa.*

Az alkotó azonban madáchi értelemben sem pihent, katartikus pillanatában a műről, valamint a szöveg zenei mondanivalójáról az előadókat szükségét érezte üzenet formájában azonmód tájékoztatni.

Drága Előadók!

Nem szántam másnak, mint őszinte ajándéknak ezt a művet a keleti végvárok védelmezőinek. Igaz, minden modern mű manapság könnyen büntetéssé válik. Ez főleg a szokatlanságuknak köszönhető! Én hiszek abban, amit leírok, az igazában, s üzenetében is. Épp ezért vállalom a dirigálását is. De nem biúságból 77-ik évemben, magamat nem csak megismertem, de bőven meg is tapasztalhattam. Bevallok egy általános érvényű „bizonyosságomat” műveim tanulási idejéről. Először sokszor és sokan idegenkedtek a dallami, de főleg ritmikai énem milyenségétől, de a fáradtságot mindig megérte, mert amikbe energiát tudtam adni, az mindig meghozta bőven az eredményét. A küzdelem minél nehezebb, annál inkább pásztoralnom kell bizonyos mértékig a „művemre bízottakat”, s nem a betanítójukat akarom „kioktatni!” Végül is, higgyétek el, a saját-műveimet én ismerem (hitem szerint) a legjobban, s emiatt nem maradhatok adósotok. Az „erőfeszítéseknek” akarok érzelmet (elsősorban), értelemet (másodsorban) adni munkátokhoz, de ezen túlmenően is, a darab „szuszogását” szeretném megszoktatni, s még inkább a „selfedeznivalókkal” fokozni! Német László szerint minden ember annyit ér, amennyit érezni tud. Hát én nagyon tudok... De ez nekem sem csak áldás, átok is... Az alkotást nem az ujjunkból szoptuk, hanem jó esetben felülről kaptuk, s ebben a bályogós-hazában mindenér meg kell küzdenünk, (Kodály szerint) szenvednünk is. Hát ezt akarom most, hogy kész lettem elhadarni Nektek, mert a nehézség nem azért van, hogy fáradjon, hanem az új, de igaz és szép-mondandó nem lehet banális közhely, és túl megszokott, hanem vállalni kell a megújulást. S erre van ma a legnagyobb szükség. Ennyit bevezetőül! De csűröm-csavarom tovább!

Nem akarlak magatokra hagyni Benneteket, és összekarolva sokkal többre mehetünk. Újra idézem szeretett Német László példaképemet: aki azt mondta:

„ne azt nézzük, ami van, hanem azt, ami lehetne!” Nebéz helyzetben vagyunk, de az egész Világ is. Most nem lapítani kell, hanem bátran, bátrabban szólni az igazunkról. Ezért írtam ezt meg, mert nehezemre esik e szárnalmas világban itt élnem, de elmenni nem tudtam volna, igaz, álmomban sokszor disszidáltam, de a lábam sohasem tudott volna engedelmesskedni nekem.

Éjjel egy óra múlt... Rövidebbre kell fogni magamat, mert az alvás titka a legnagyobb, s nem hanyagolható csak úgy...

Drága Lelkecskéim! (drága Adám Jenő bácsi szólított így bennünket.) Kell most szólni, s nem akárhogy, ezért írtam meg Nagy Gáspár versét. Mert a zene felerősíteti az igazat! Nagy Gáspár versét, ha csak elmondjátok, mormogva megérezitek ezeréves szorultságunkat, keserűségünket, feljajdulásainkat e bencés diák-volt istenes emberben. (...)

Nekem már nincs sok időm! Ha nem is lehet igazában tökéletes a mi életünk, de a teljes élet gazdagságát (amit a Teremtés adott nekünk), azt saját gyalázata nélkül senki nem veheti el tőlünk. Hat a Ti széphalmi örökségetek és a felkérés jól jött a mai sanyargatottságunk idején!

Nem nebéz művet akartam írni, hanem keserű-edes kemény és igaz – Nagy Gazsi szavával – „Isten elé tett memorandumot” kell, nem ordítanunk, nem siránkoznunk, hanem belső hitünk tántoríthatatlanságát kell e gyűlevészekkel, művészi eszközökkel, Tiborc-módra „felelgetnünk.”

Erről van hát szó és nem a nebéz hangközökről, ritmusokról és hajlításokról! Boldog nemzeti megújulást március 15-ére!

Hívtetek és Testvértetek, aki már előre is nagyon szeret benneteket...

Ennyit előlegként, s egy kis kurzusszerű találkozás talán előbbre viszi merészségünket...

A találkozás reményében,
Szokolay Sándor

A Magyar Nyelv Múzeuma ünnepélyes átadásának reggelén valamilyen hangszeres és kórustag közreműködésével megtartott sikeres összpóba végén még egy-egy utolsó szerzői kérést követően a Corvin-lánc tulajdonosa kedves, bátorító szavakkal mondott hálás köszönetet, mielőtt a rövid zenekari bevezető után felzengett: „Sütnek a Szavak! Fájnak, de becsületére a száznak, mondják a Szavak, mondják: ami legbelül Fáj!”

Az improzálás épület 21. századi stílusú falai az ünnepség művészi te-
tőpontján pedig visszhangozták: „Dicséretére az Égnek, Magasába indul az Ének! Dicséretére az Égnek, Magasába száll az Ének! Alleluja!” És dicsőségére a vezénylő zeneszerzőnek, az ősbemutató közreműködő Lavotta János Kamarazenekarnak, Zemplén Egyesített Vegyeskarának, valamint a művet megrendelő Sátoraljaújhely Város Önkormányzatának!

Tíz éves jubileum *Arany és Kodály balladaest Széphalmon*

Az időközben a Petőfi Irodalmi Múzeum irányítása alá került Magyar Nyelv Múzeuma, az átadás idejével napra pontosan, a „születésnapról” reprezentatív programmal emlékezett meg. Kazinczy Ferenc sírjának megkoszorúzása után *A magyar nyelv jelene és jövője* címmel tudós előadók – Kiss Jenő, Péntek János, Kováts Dániel – fejtették ki gondolataikat a magyar nyelvről s méltatták a széphalmi Mester szellemi otthonteremtését.

A megemlékezés csúcspontjaként IN MEMORIAM ARANY JÁNOS ÉS KODÁLY ZOLTÁN címmel a Színház és Filmművészeti-, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatóinak előadásában, a Magyar Kodály Társaság rendezésében balladaestet hallhattak a szépszámú ünneplők.

Arany Jánosról ismeretes, hogy kottaismerő ember lévén önszorgalomból zongorázott, gitározott, azonban számára a muzsika a technikai tudás helyett elsősorban lelki balsamként, vigaszként szolgált:

*„Az öregúrnak van egy tamburája,
S mikor az ihlet s unalom megszállja,
Veszi a rozszant, kopogó eszközt
S múlatja magát vele négy fala közt...”*

Arany János: Tamburás öreg úr

Amikor halála évében családja körében gitárját kezébe vette, felesége könnyek között jegyezte meg: *„Janit ily jó hangulatban rég nem láttam, hogy gitározék.”*

Arany és Kodály neve szinte összeforrt, és nem csupán *„az ember lélek virágai”* által, ahogy Arany a népköltészetet, népdalt nevezte.

„Csak bámulhatjuk, hova tudott emelkedni a legszegényebb sorsból, az (...) alatt járó ízlés légköréből. (...) Vezércsillaga a népköltészet volt. (...) Költőnek is a legnagyobb, akit a tudományos munkásságáért is a legtöbbszörre kell értékelni. (...) Arany nagyon sokat foglalkozott a régi és a népnyelvvél. Ő körülbelül ugyanazt tette a költészetért, amit mi próbálunk most megtenni a zenéért” – írta Kodály.

A műsort összeállító Ittész Mihály, a Magyar Kodály Társaság elnöke, az Arany-Kodály balladaest elé írt ajánlásában a két művészi-emberi alkat rokonságára elsőként egy Kodály-levélidézettel hívja fel az olvasó figyelmét: *„(...) Arany János (az én doppelgängerem és előrevetett árnyékom, vagy én neki árnyéka – mindegy.)”* Annak ellenére, hogy csak két Arany-verset zenésített meg Kodály (Haja, haja – Csalfa sugár), azonban írásaiban, előadásaiban a költő-előd nevét gyakran említette. A költőóriás iránti mély tisztelete abban is megnyilvánult, hogy Arany születésének 70. évfordulójára dallamgyűjteményének gondozását, kritikai értékelését elkészítette. A Magyar Dalest címen megrendezett (1927. március 27.) Kodály szerzői hangversenyének műsorfüzetében olvashatunk az alábbiakról:

„A székely népballadák fölfedezése most vagy hetven esztendeje (zenéjével akkor még nem törődtek) lázba hozta a magyar irodalmi világot. Gyulai Pál azt írta, hogy harminc ó-székely ballada fölér a magyar műköltés minden enemű termékével. Akkor Arany János leghíresebb balladái már megvoltak.”

„Egy másik emberöltő, megkésve, de tán még nem elkésve, meghozta a székely balladák s az egész magyar népköltés zenéjét is. Nem mondunk nagyobbat, mint Gyulai, ha azt mondjuk, hogy harminc ilyen dallam fölér a magyar műzeneköltés minden enemű termékével (...) Pedig itt hiába keresünk Arany Jánost.”

„Csodálatos és hihetetlen, hogy 1858-ig, mikor a 'Barcsai'-t fölfedezték, senki sem sejtette, hogy ilyen is van.”

„Most már persze van zenei Aranyunk... Hála Kodály Zoltánnak: amit Zoboralján „a töpörödött kis öregasszonyok”, Erdélyben meg „az öreg harisnyás székelyek” megőriztek, ma már a legmagasabb rendű magyar zeneirodalom része” – olvashatjuk tovább az előszóban.

A műsor mindkét részét Kovács Gergely zongorajátéka, valamint Szűcs Attila éneklése fogta keretbe: az elsőben a *Székely nóta* (Op.11., No. 6.) és a *Dudanóta*, a második részben a *Székelykeserves* (Op.11., No.2.), valamint *Az hol én elmenyek* kezdetű népdal csendült fel. Az összeállításban külön egységet alkottak a történelmi képek: a két Aranyballada, a *Szondi két apródja*, továbbá a *Rákócziné* (Antóci Dorottya, illetve Horváth Csenge tolmácsolásában), valamint Kodály három dala, a *Katona vagyok én, Kádár István* (Bartos Barna énekelte), és a Gulyás Bence által előadott *Rákóczi kesergője*. A népéleti témákat feldolgozó részben az Arany-balladák – *Én vagyok az anyám átka...* (Reider Péter), *Árva fiú* (Kovács Máté), *A varró leányok* (Ábel Stella), *Szőke Panni* (Márkus Luca), *Az ünneprontók* (Darvasi Áron) – között Kodály két dala – a *Három árva* (Kiss Judit Anna) és *Szabó Erzsí* (Fürjes Anna) – hangzott el. A szünet után az Őszikék ciklusához tartozó három balladát hallottunk: *Tengeri hántás* (Márfi Márk), *Vörös Rébék* (Dino Benjamin), *Tetemre hívás* (Ertl Zsombor), valamint a bűn és bűnhődés problematikáját középpontba állító Ágnes asszonyt, Rudolf Szonja előadásában.

Az Arany-balladák között elhangzott székely népballadák zenei anyagáról írta Kodály: „Valamikor a székely dal volt a magyar dal: törmelékei, maradványai a többi magyarság közt mindenütt ott vannak. Ma a székely a legmagyarabb magyar és a magyar csak úgy lehet újra magyar, ha menél székelyebbé tud válni.” Kodály Zoltán feldolgozásában három ballada, a *Kádár Kata* (Kiss Judit Anna), *A rossz feleség*, valamint a *Mónár Anna* Fürjes Anna előadásában hangzott el. Mindhárom előadó a székely balladákat mélyen átélte, a drámaiságot szuggesztív énekléssel tolmácsolta. Az énekművészek zongorakísérője, Dallos Erika a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem korrepetitora kiválóan oldotta meg nehéz feladatát és az előadás sikeréhez érzékeny, pontos játékaival járult hozzá.

Dombóvári János